

BEZBEDNOSNA ARHITEKTURA I PROBLEMI POSLERATNOG KOSOVA I METOHIIJE KAO IZAZOVI REGIONALNOJ BEZBEDNOSTI¹

*Slađana Đurić

Fakultet bezbednosti, Beograd

Sažetak: Svrha ovog rada je da sintetički prikaže najznačajnije parametre u ključnim sferama bezbednosti i društvenog života na Kosovu i Metohiji deset godina posle završetka rata i uspostavljanja međunarodnog protektorata. Istraživanje je zasnovano na sekundarnoj analizi raspoloživih istraživanja, kao i informacija i dokumenata iz nadležnih institucija. U radu se rezimiraju efekti međunarodne intervencije na planu političkog, institucionalnog, kao i ekonomskog konteksta, i njihove praktične implikacije u sferi lične i javne bezbednosti. Nakon 1999. godine Kosovo i Metohija su pozornica mnogobrojnih izazova i zamki za sve aktere: međunarodnu zajednicu, Kosovo i Srbiju. Dostignuća u posleratnoj socijalnoj rekonstrukciji krajnje su skromna, dok u pogledu pomirenja suprotstavljenih etničkih grupa predstoje veliki izazovi. Kosovo se danas, uz sve druge probleme koji su tipični za tranziciona društva (organizovani kriminal, trgovina ljudima itd.), generalno može označiti kao anomično (post)konfliktno društvo.

Ključne reči: bezbednosna arhitektura, bezbednosni problemi, Kosovo i Metohija, Kosovska policija (KP), Kosovski zaštitni korpus (KZK), policija UNMIK-a, EULEX, KFOR, paravojne strukture, obaveštajne i paraobaveštajne organizacije.

1. Opšti društveno-politički kontekst

Snažan sukob koji se na prostoru Kosova i Metohije više decenija održavao između težnji albanskog stanovništva za otcpljenjem i formiranjem nezavisne države i interesa Srbije, koja je pokušavala da sačuva teritorijalni integritet, kulminirao je 1999. godine. Naime, tada je u međunarodnoj zajednici procenjeno da je državno rukovodstvo Srbije prekoračilo svoja ovlašćenja primenom nepriemerene sile, koja je kao posledicu imala etničko čišćenje albanskog stanovništva u

---

¹ Ovaj rad predstavlja deo rezultata rada na projektu „Konflikti i krize – saradnja i razvoj u Srbiji i regionu u 19. i 20. veku“, koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije, evidencioni broj 47030.

* Dr Slađana S. Đurić, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti, Gospodara Vučića 50, Beograd, djuricsladja@gmail.com

pokrajini. Odgovor na takvu procenu je bila kampanja bombardovanja NATO-a protiv SRJ, tj. agresija NATO-a, u periodu od 24. marta do 9. juna 1999. godine.

Posle završetka agresije usledila su intenzivna prestrukturiranja života na Kosovu i Metohiji (Djurić, 2005). U skladu s Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, uspostavljena je Privremena administrativna misija Ujedinjenih nacija (*United Nations Interim Administrative Mission in Kosovo* – UNMIK) s ciljem da se „obezbedi privremena uprava na Kosovu, pri čemu će narod Kosova moći da uživa suštinsku autonomiju u okviru Savezne Republike Jugoslavije, i koja će obezbediti prelaznu upravu, pri čemu će ona uspostavljati i nadgledati razvoj privremenih demokratskih institucija samouprave, kako bi se obezbedili uslovi za miran i normalan život svih stanovnika Kosova“ (UNSC, 1999). Procena da je bezbednosna situacija u pokrajini krajnje nepovoljna i da se u takvim uslovima ne može ostvariti nesmetano delovanje UNMIK-a uslovia je odluku o angažovanju jakih snaga bezbednosti (Søbjerg, 2006). Uvođenjem specijalne vojne formacije (KFOR) kao podrške civilnoj misiji uspostavljena je neka vrsta operacije potpunog starateljstva (*total trusteeship operation*).

Osmogodišnji poredak privremenog upravljanja pokrajinom okončan je 17. februara 2008. godine, kada su poslanici samoproglashene skupštine Kosova proglasili nezavisnost od Srbije. Čime je bila motivisana podrška Zapada da se Kosovu i Metohiji dozvoli jednostrano proglašenje otepljenja u trenutku kada su generalne ocene stanja dostignutih standarda bile krajnje nepovoljne? Može se pretpostaviti da je ta odluka bila na izvestan način vremenski iznuđena situacijom koju je Međunarodna krizna grupa u svom izveštaju (ICG, 2007) anticipirala kao gotovo izvestan scenario koji će se odigrati ukoliko se ne proglasi nezavisnost. Dakle, sama odluka o podršci proglašenju nezavisnosti doneta je ne na osnovu procene zrelosti situacije za uspostavljanje novog statusa, već kao način da se predupredi eskalacija mogućih sukoba.

Dva meseca nakon proglašenja nezavisnosti takozvani parlament Kosova je usvojio Ustav, koji je stupio na snagu 15. juna 2008. U tom periodu je misija Ujedinjenih nacija započela predaju svojih ovlašćenja zvaničnicima Evropske unije, koji će nadgledati aktivnosti novouspostavljenih „državnih“ organa Kosova. Decembra 2008. godine započelo je raspoređivanje pripadnika misije EULEX (najveća operacija Evropske unije od usvajanja Evropske bezbednosne i odbrambene politike – *European security and defence policy*), koja će u punom angažmanu brojati 2.000 policajaca, carinika, istražitelja i sudija koji bi osnaživali policiju, sudstvo, carinu i zatvorske službe na Kosovu i Metohiji.

Evaluacija efekata višegodišnjeg poretka protektorata na Kosovu i Metohiji podrazumevala bi analizu uspešnosti rešavanja glavnih problema s kojima je bila suočena Misija UN. Neke od dilema su svakako bile: kako razviti efikasnu, inkluzivnu i odgovornu lokalnu samoupravu, te ustanoviti obrazovni sistem sposoban da podstiče integracije i razvoj, umesto etničkih podela i isključivosti; kako ostvariti ciljeve rekonstrukcije i izbeći obnavljanje etničkih sukoba u budućnosti; kako se boriti protiv kriminala i nefunkcionalnih aspekata ekonomske reforme, ali i upravljati specifičnim izazovima budućeg statusa Kosova (Knudsen, Lauttsen, 2006).

Koliko su takvi opsežni ciljevi bili teško ostvarivi, svedoči i sadašnje stanje, koje karakterišu mnogobrojni problemi u ključnim segmentima života. Tako se u

izveštaju Biroa za demokratiju, ljudska prava i rad (*Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor*) za 2008. godinu utvrđuje sledeća lista problema koji su tokom godine opterećivali društveni život kosovsko-metohijske zajednice: smrtni slučajevi i povređivanja od neeksplozivnih ubojnih sredstava i mina; korupcija i mešanje vlade u poslove snaga bezbednosti i pravosudnog sistema; dugo trajanje pritvora pre pokretanja sudskog postupka; slučajevi politički i etnički motivisanog nasilja; netrpeljivost prema Srbima i Srpskoj pravoslavnoj crkvi; nedostatak napretka u povratku interno raseljenih lica; korupcija na visokom nivou vlasti; diskriminacija i nasilje nad ženama; trgovina ljudima, posebno devojkama i ženama radi seksualne eksploatacije; nasilje, zlostavljanje i diskriminacija prema manjinskim zajednicama; društvena diskriminacija osoba s invaliditetom; zloupotreba i diskriminacija homoseksualne populacije, i rad dece u sivom sektoru (*Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, 2009*).

Samoproglašena država Kosovo ima višestranački sistem u kome dominiraju jednoetničke albanske partije. Postoji i nekoliko partija i koalicija manjina, za koje je garantovano 20 mesta u skupštini. Na kosovskoj političkoj sceni postoji kontinuiran i ozbiljan politički sukob. U analizi političkog života i distribucije moći lako se uočava da je partijska pripadnost veoma važna za dobijanje pozicija u službi vlade i za društvenu afirmaciju (Djurić, Kešetović, Meško, 2009). U isto vreme se održava snažna mreža tradicionalne društvene podele i plemenske lojalnosti, što rad društvenih i političkih institucija na Kosovu i Metohiji čini izvanredno složenim.

Politički život na Kosovu i Metohiji nema mnogo sličnosti s uobičajenim mehanizmima političke borbe: pre svega, najuticajnije političke partije ne predvode profesionalni političari ni stručnjaci iz bilo koje oblasti, nego bivši ratnici, koji svoju popularnost i uticaj crpe iz učešća u gerilskom ratu protiv srpske države 1998–1999. Osim toga, uobičajeni načini političkog delovanja su ubistva, ucene, pretnje i razbojništva, što znači da se politička moć ne dobija niti gubi prvenstveno na izborima i u okviru drugih postupaka regularnog političkog sistema, nego zavisi od mnoštva ličnih, porodičnih (klanovskih) i regionalnih struktura, spremnih da nasiljem potkrepe uverljivost svojih „političkih“ programa.

Veliki deo političkog života na Kosovu i Metohiji danas ima kriminalnu pozadinu, kako u pogledu finansiranja iz sumnjivih izvora, tako i u pogledu isprepletanosti političkih struktura s kriminalnim bandama, pogotovo na lokalnom nivou. To je opšte mesto mnogobrojnih analiza u kojima se naglašava da su veze političke korupcije s organizovanim kriminalom, uz slabu vladavinu prava, najozbiljniji bezbednosni problem na Kosovu i Metohiji (KIPRED, 2006b).

U stručnim analizama i ekonomija Kosova i Metohije najčešće se kvalifikuje kao neodrživa, veštačka, u najvećoj meri vođena i podržavana od strane međunarodne i donatorske zajednice, kao i finansijskih sredstava iz dijaspore (USAID, 2003). Nakon okončanja rata zabeležen je kratkotrajan razvojni bum, izazvan prilivom značajnih sredstava za rekonstrukciju i praćen drastičnim padom procenjenog javnog troška sa 6,3 milijarde evra u 2000. na 3,1 milijardu evra u 2003. godini (Government of Kosovo, 2003). Procenjeno je da je tokom 1999–2000. godine na popravku kuća, javnih zgrada i infrastrukture potrošeno 444 miliona

evra. Tokom 2001. godine taj trošak je smanjen za 40%, da bi u 2002. godini dostigao samo 13% vrednosti u prve dve posleratne godine (CHF, 2002).

Nerazvijenost domaće proizvodnje i njena međunarodna nekonkurentnost uslovile su ogroman disparitet između uvoza i ostvarenog izvoza (uglavnom drveta, metalnog otpada i pečuraka) (SOK, 2009; The World Bank, 2007). Procenjuje se da je prosečan stvarni rast BDP-a u petogodišnjem periodu između 2002. i 2007. godine bio oko 1,5% (The World Bank, 2007), a da je tako usporen rast posledica kombinovanog delovanja malih investicija i povlačenja međunarodnih snaga iz pokrajine. Opadanje donatorske pomoći, uz smanjenje međunarodnog vojnog i civilnog prisustva, teškoće oko privatizacije i izostanak investicija predstavljaju uslove koji su „kratkotrajni posleratni bum preokrenuli u posleratnu krizu“ (Bradley and Knaus, 2004: 8).

Aktivnosti privatnog sektora koncentrisane su oko (uglavnom sitne) trgovine i usluga. Reč je prvenstveno o malim, niskobudžetnim preduzećima u oblasti trgovine i građevinarstva. Tešku makroekonomsku situaciju dodatno otežava krajnje nepovoljna elektroenergetska situacija, kao proizvod višegodišnjeg nedovoljnog investiranja i lošeg održavanja sistema. Posebne društvene probleme svakako čine niska zaposlenost populacije mladih i procene da raspoloživi ekonomski kapaciteti ne mogu u skorijoj budućnosti apsorbovati intenzivno narastajuću radnu snagu. Kosovo ima najmlađe stanovništvo u Evropi, a smatra se da 36.000 mladih svake godine stupa na tržište rada (UNMIK, 2004a).

U daljem tekstu ćemo sumirati efekte posleratnih pokušaja međunarodne zajednice u rešavanju ključnih pitanja stanja bezbednosti. Najpre ćemo izložiti složenu strukturu bezbednosnog sistema i, u kratkim crtama, glavne probleme u toj oblasti. Obim ovog izlaganja nas opredeljuje da iznesemo samo glavne uočene probleme, a umesto sistematskog izlaganja obuhvatne iskustvene građe, biće predstavljen samo deo podataka kao ilustracija uočenih težnji.

Podaci koji se koriste u ovom radu potiču iz redovnih godišnjih izveštaja Američke kancelarije u Prištini, odgovarajućih dokumenata i izveštaja policije UNMIK-a, KFOR-a, OSCE-a, USAID-a, periodičnih izveštaja Međunarodne krizne grupe, analizâ UNDP-a za Kosovo (United Nations Development Programme in Kosovo), analize Instituta za istraživanje o ratu i miru (Institute for War & Peace Reporting – IWPR), Balkanske istraživačke mreže (The Balkan Investigative Reporting Network – BIRN), društvenih istraživača i akademaca, tekstova albanskih medija, kao i terenskih istraživanja autora na Kosovu i Metohiji u periodu 2000–2010. godine, te serije razgovora s albanskim i međunarodnim zvaničnicima.

2. Složena bezbednosna arhitektura posleratnog Kosova i Metohije

Jedna od posebno značajnih obaveza misije Ujedinjenih nacija nakon okončanja ratnih sukoba bili su ustanovljavanje nove bezbednosne strukture i obezbeđivanje sigurnog i bezbednog ambijenta za sve građane Kosova i Metohije. To je najpre podrazumevalo razoružavanje, demilitarizaciju i reintegraciju, računa se, oko 50.000 bivših pripadnika paravojne OVK (Oslobodilačka vojska Kosova) i uspostavljanje nove mirnodopske bezbednosne strukture.

Na posleratnom Kosovu i Metohiji je uspostavljena složena bezbednosna arhitektura, sastavljena od lokalnih (KP i KZK/KBS) i međunarodnih snaga (UNMIK-policija, EULEX i KFOR). Sektor bezbednosti, uz pravosuđe i inostrane poslove, bio je nekoliko godina u ekskluzivnoj nadležnosti međunarodne uprave, UNMIK-a i KFOR-a. Krajem 2005. godine stvorena su, u okviru nametnutih Privremenih institucija samouprave, dva nova ministarstva: unutrašnjih poslova i pravde. Nakon nelegalnog proglašenja nezavisnosti osnivaju se nove institucije: Savet bezbednosti Kosova, Kosovske bezbednosne snage i Kosovska obaveštajna agencija.

Svaka od tih bezbednosnih organizacija prolazila je kroz proces preobražaja, a uopšteno se može reći da među tako različitim segmentima bezbednosnog sistema nije uspostavljen odnos saradnje i koordinisanosti, koji bi doveo do delotvornijeg delovanja. Tako razučenu strukturu bezbednosnih snaga dodatno je usložnjavalo i postojanje obaveštajnih službi, privatnih kompanija za obezbeđenje, kao i delovanje mnogobrojnih paravojnih grupa. Ukratko ćemo opisati način formiranja i aktivnosti svake od tih formacija.

2.1 Kosovska policija (KP)

Ova ustanova je formirana 1999. godine, a zamišljena je kao „profesionalna, vanpartijska i politički neutralna policijska služba“. Glavnu ulogu i odgovornost za regrutovanje i obuku oficira KP imao je OEBS, koji je formirao Školu policijske službe Kosova, sa zadatkom da se u školi obučava multietnička policija. Do 2005. godine obuku je prošlo 7.500 kandidata, a od 2006. škola je pretvorena u Centar Kosova za javnu bezbednost, edukaciju i razvoj. Centar sada funkcioniše kao integralni deo Ministarstva unutrašnjih poslova i pruža tehničku, administrativnu i obrazovnu podršku svim institucijama za javnu bezbednost, kao što su: Policija Kosova, Carine Kosova, Agencija za upravljanje u vanrednim situacijama i Korektivna služba Kosova. Misija OEBS-a i dalje obezbeđuje podršku u sastavljanju programa obuke za sve institucije za javnu bezbednost, a od 2006. godine pomogla je uspostavljanje Policijskog inspektorata Kosova, kao mehanizma interne kontrole koji sprovodi istrage na osnovu pritužbi protiv službenika policije.

Kurs za obuku policijskih oficira podrazumeva interaktivnu nastavu u grupama sastavljenim od pripadnika različitih etničkih zajednica. U okviru policijskog kursa polaznici se obučavaju za široku oblast policijskih znanja i veština: patroliranje, upotreba sile i vatrenog oružja, krivična istraga, prikupljanje dokaza, kontrola saobraćaja, pružanje prve pomoći, znanja iz oblasti važećih zakona i tehnika intervjuisanja. KP trenutno zapošljava više od 7.000 ljudi i organizovana je u tri glavne linije: policijske operacije (uključujući javni red i mir, graničnu policiju i specijalne policijske jedinice), kriminal (teški zločini, kriminalistička obaveštajna služba i organizovani kriminal) i administracija (administrativne usluge, obuka i službe podrške) (Dugolli, Peci, 2005: 12).

2.2 Kosovski zaštitni korpus – Kosovske snage bezbednosti (KZK/KSB)

Ova organizacija je najpre formirana pod nazivom Kosovski zaštitni korpus u septembru 1999. godine kao „civilna organizacija za vanredne situacije, ustanovljena zakonom, koja izvršava zadatke brzog reagovanja u slučaju elementarnih nepogoda na Kosovu, s ciljem javne bezbednosti za vreme vanrednih

situacija i zadatke humanitarne pomoći“ (UNMIK, 1999). Uredbom specijalnog izaslanika Ujedinjenih nacija za Kosovo bliže su određeni zadaci KZK-a: otklanjanje posledica nastalih usled prirodnih katastrofa, obezbeđenje akcija u slučaju nepogoda, pronalaženje i spasavanje, obezbeđenje kapaciteta za humanitarnu pomoć u izolovanim oblastima, pružanje pomoći u razminiranju i doprinos u rekonstrukciji infrastrukture na Kosovu i Metohiji.

Istovremeno se kao principi delovanja KZK-a, između ostalog, nalažu: „služenje svim narodima Kosova bez političke konotacije, poštovanje međunarodno priznatih sporazuma o ljudskim pravima bez bilo kakvih oblika diskriminacije...“ Sve aktivnosti KZK-a, stručni nadzor i kontrola bili su u nadležnosti specijalnog izaslanika Ujedinjenih nacija za Kosovo. Predviđeno je da KZK treba da broji ukupno 3.000 ljudi u aktivnom i 2.000 u rezervnom sastavu. Od 2.000 komada lakog pešadijskog naoružanja predviđenih za potrebe KZK-a samo je 200 komada bilo u stalnoj upotrebi, a 1.800 se nalazilo u skladištima KFOR-a. Pripadnici KZK-a su nosili uniforme s amblemima skoro identičnim oznakama OVK, prevladavajućim u prethodnom periodu.

Budući da je KZK prvenstveno formiran od pripadnika rasformirane OVK, bilo je i očekivano da će jedan deo njih zadržati prethodno praktikovani način rada i komunikacije. U izveštaju u okviru specijalnog istraživačkog projekta IWPR-a OVK pod lupom podseća se na to da je međunarodna zajednica u maju 2003. godine „otvoreno počela da govori o vezama između civilnih odbrambenih snaga u protektoratu, Kosovskog zaštitnog korpusa i militantne albanske grupe poznate pod nazivom Albanska nacionalna armija (ANA), koja ima za cilj da protera s Kosova preostalo srpsko stanovništvo“ (Miftari, Quin, 2003).

Stoga ne čudi da je ustanovljeno načelo rada nove formacije da „svaki pripadnik, ukoliko se ne pridržava odredbi o radu, podleže tužbi za kriminal“ bilo osnov za kažnjavanje i suspendovanje velikog broja pripadnika KZK-a. Na osnovu Proklamacije broj 452 i Ukaza broj 13219 predsednika SAD (kojima se teroristima i njihovim saradnicima zabranjuju pristup na teritoriju SAD i svaka finansijska i druga materijalna podrška) iz 2001. godine, nekoliko visokih oficira KZK-a našlo se na „crnoj listi“ zbog pružanja pomoći terorističkim snagama u Makedoniji. U zatvoru se našlo pet visokih oficira, a suspendovana su četiri komandanta operativnih zona.

U januaru 2009. godine započeti su preobražaj KZK i formiranje Snaga bezbednosti Kosova (SBK), koje ukupno broje 2.500 stalnih pripadnika i 800 pripadnika u rezervnom sastavu, a strukturirane su po sledećim segmentima: Komanda kopnenih snaga, Brigada za brzo reagovanje, Brigada za podršku operacijama i Brigada za obuku i doktrine (MKSF-KS, 2008). Uz simbolično učešće pripadnikâ srpske zajednice, Snage bezbednosti Kosova ni u transformisanoj varijanti nisu uspele da ostvare veći ugled, a istraživanja javnog mnjenja pokazuju nizak stepen poverenja građana Kosova i Metohije u njih, bez obzira na nacionalnost.

2.3 Policija UNMIK-a

Prvobitno sastavljena od 3.110 pripadnika, policija UNMIK-a je zamišljena kao bezbednosna snaga koja će ispuniti dva strateška zahteva: da privremeno obezbedi sprovođenje zakona i da organizuje i razvije lokalnu policiju. U skladu s Rezolucijom 1244

Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, određen je mandat policije UNMIK-a: održavanje građanskog reda i zakona zadržavanjem izvršnih policijskih ovlašćenja u početnom periodu, obavljanje dužnosti na međunarodnim graničnim prelazima i savetovanje i pomoć KFOR-u u održavanju javne bezbednosti tokom boravka i nakon povlačenja snaga SRJ. Takođe, ta rezolucija je policiji UNMIK-a dodelila zadatak da, u saradnji s OEBS-om, regrutuje i organizuje obuku Kosovske policijske službe, a da nakon osnivanja lokalne policije nastavi sa savetovanjem, obukama i praćenjem njihovog rada.

Pri evaluaciji efekata rada te policijske formacije mogu se naći veoma kritičke ocene efekata njihovog višegodišnjeg postojanja i delovanja na prostoru posleratnog Kosova. Analitičari koji su bili u prilici da pažljivo posmatraju operacije UNMIK-a istakli su da je ta misija bila neuspešna zbog nepostojanja jasnih ciljeva, nedostatka organizacione kohezije, kao i ozbiljnih izazova nametnutih komplikovanim terenom, što je uključivalo takmičenje i lukavost lokalnih snaga, jer su verovala da treba da uživaju mnogo veći politički legitimitet od međunarodne misije (Cohen, 2006).

Kao posebno značajni nedostaci te misije navode se i istovremeno postojanje više centara odlučivanja, ograničen nivo mehanizama samokontrole misije, velike kulturološke i etničke razlike unutar kontingenta, kao i ogroman birokratski aparat (Balcer, Kaczmarzski, Stanislawski, 2008). Kako Pik (Peake, 2004: 17) opisuje iskustva prvih policijskih oficira, njima nisu bili toliko frustrirajući ograničeni resursi koliko, pre svega, rad u potpuno nepoznatoj sredini. Veliki deo policajaca policije UNMIK-a nije imao priliku da deluje u ambijentu podeljenih etnikuma, a nepoznavanje jezika je onemogućavalo neposrednu komunikaciju s lokalnim stanovništvom.

2.4 EULEX (The European Union Rule of Law Mission in Kosovo)

Misija vladavine prava Evropske unije na Kosovu (*The European Union Rule of Law Mission in Kosovo – EULEX*) najveća je civilna misija ikad raspoređena u okviru Zajedničke politike bezbednosti i odbrane (CSDP). Glavni projektovani ciljevi te misije su pomoć i podrška navodnim kosovskim institucijama u oblasti vladavine prava, konkretno u oblasti policije, pravosuđa i carine. Osoblje broji oko 3.000 članova (1.900 međunarodnih i 1.100 lokalnih). Reč je o tehničkoj misiji, čiji su cilj nadgledanje, praćenje i savetovanje, uz istovremeno zadržavanje izvesnog broja ograničenih izvršnih ovlašćenja. Policijski segment EULEX-a čini ukupno 1.400 međunarodnih policajaca, za koje je predviđeno da budu raspoređeni po celom Kosovu. Osoblje je, u skladu sa svojim zadacima, strukturirano u tri odeljenja: Odeljenje za jačanje, Izvršno policijsko odeljenje i Odeljenje specijalne policije. Pravosudni segment čini oko 10% od ukupnog broja osoblja EULEX-a, ili približno 300 zaposlenih. Oko 70 njih radi u zatvorskom sistemu, a ima oko 40 sudija i oko 20 tužilaca. Carinska služba broji 27 međunarodnih i 19 lokalnih predstavnika.

2.5 KFOR (The Kosovo Force)

Kosovske snage (*The Kosovo Force – KFOR*) predstavljaju međunarodnu formaciju NATO-a, uspostavljenu s ciljem osiguranja bezbednog i sigurnog okruženja na Kosovu i Metohiji. Prema mandatu datom Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti

Ujedinjenih nacija, KFOR je prvobitno bio zadužen da brzo odgovori u svim slučajevima nasilja, uz mogućnost korišćenja vojne sile, da uspostavi komunikaciju s lokalnim kosovskim vlastima, kao i s civilnim i vojnim vlastima SRJ, te da posmatra, prati i nadgleda sve objekte i aktivnosti koje se tiču vojnog i policijskog sektora (UNSC, 1999). Posebni zadaci KFOR-a odnosili su se na odvracanje od neprijateljstava, demilitarizaciju OVK, stvaranje uslovâ za povratak izbeglih lica, deminiranje, podršku međunarodnom civilnom prisustvu i funkcionisanju prelaznih institucija, sprovođenje nadgledanja granica, obezbeđivanje slobode kretanja, kao i doprinos stvaranju povoljnog ambijenta u oblasti javne bezbednosti, kako bi taj zadatak kasnije mogle da preuzmu odgovarajuće civilne institucije.

Poučeni iskustvom iz martovskih nemirâ 2004. godine, kada kontingent u celini nije pokazao sposobnost da ostvari svoj osnovni cilj, KFOR je svoju početnu strukturu, zasnovanu na konceptu multinacionalnih brigada, tokom 2005. i 2006. godine izmenio u skladu s konceptom multinacionalnih taktičkih snaga – MNTF (*Multi-National Task Force*), s ciljem da se kontingent učini proaktivnijim, pokretljivijim i sposobnijim za koncentrisanje snaga u što kraćem roku. U okviru tog preobražaja, vojni kontingent je dodatno uvežban za razbijanje demonstracija. Četiri multinacionalne brigade pretvorene su u pet grupacija multinacionalnih taktičkih snaga.

KFOR se danas sastoji od komande HQ KFOR-a (*Headquarter* – glavni štab KFOR-a), pet multinacionalnih taktičkih grupa: Multinacionalne taktičke snage Sever ili MNTF(N), Multinacionalne taktičke snage Zapad ili MNTF(W), Multinacionalne taktičke snage Istok ili MNTF(E), Multinacionalne taktičke snage Jug ili MNTF(S) i Multinacionalne taktičke snage Centar ili MNTF(C), manevarskog bataljona taktičke rezerve ili KTM (*KFOR Tactical Reserve Manoeuvre Battalion*) i Multinacionalne specijalizovane jedinice ili MSU (*Multinational Specialized Unit*). Dok je u junu 1999. godine KFOR brojao oko 50.000 vojnika, a 2007. godine 14.000 njih, trenutno KFOR čini 9.743 pripadnika iz 32 države.

2.6 Paravojne strukture

Uz ovu, legalnu strukturu bezbednosnih snaga, na Kosovu i Metohiji se neprestano održava mreža nelegalnih, paravojnih organizacija, što sve zajedno prostor Kosmeta čini izuzetno složenim. Izvori NATO-a ukazuju na postojanje i povremeno delovanje više albanskih naoružanih grupa: Oslobodilačka vojska Preševa, Medvede i Bujanovca (*Liberation Army of Presevo, Medvedja and Bujanovac*), Oružane snage Republike Kosovo (*Armed Forces of Republika Kosova*), Oslobodilačka nacionalna armija (*National Liberation Army*), Narodni pokret za Kosovo (*Popular Movement for Kosovo*), Oslobodilačka vojska istočnog Kosova (*Liberation Army of Eastern Kosovo*), Albanska nacionalna armija (*Albanian National Army*), a registrovane su i aktivnosti Oslobodilačke vojske Gusinja i Plava (*Liberation Army of Gusinje and Plav*) u Crnoj Gori, ali i Oslobodilačka vojska Čamerije (*Liberation Army of Chameria*) u Grčkoj (Djuric, 2007).

Opisujući proces transformacije Oslobodilačke vojske Kosova (OVK) sredinom 1999. godine, analitičari Međunarodne krizne grupe (ICG, 2000) zaključuju da se i nakon formalne demilitarizacije nastavljaju aktivnosti i uticaj bivših pripadnika te paravojne organizacije u više pravaca: političkom (bivši pripadnici OVK formirali su

svoju političku partiju – *Partia Demokratike e Kosovës*), vojnom (uključivanjem u sastav novoosnovane formacije Kosovski zaštitni korpus) i policijske (ulazeći u sastav Kosovske policije).

Nakon rata jedan deo bivših pripadnika OVK čak se uključio u aktivnosti povezane s organizovanim kriminalom i nasiljem. Pokazivanje u javnosti i povremeno izazivanje incidenata (patroliranje osoba u crnim uniformama, presretanje i legitimisanje prolaznikâ, uspostavljanje kontrolnih punktova, pa čak i incidenti u kojima su razoružavani policajci, povremeno plasiranje saopštenja za javnost i preuzimanje odgovornosti za počinjene incidente) od strane naoružanih pripadnika različitih neformalnih grupacija na posleratnom Kosovu svedoči o nastavku delovanja paravojnih organizacija. Činjenica da je jedan broj separatističkih vojnih formacija okupljen nakon okončanja ratnih sukoba na Kosovu i Metohiji potvrđena je i u izveštaju Međunarodne krizne grupe iz 2005. godine, u kome se, između ostalog, tvrdi i da su „te vojne i bivše vojne grupacije samo labavo međusobno povezane“ (ICG, 2005: 9).

2.7 Obaveštajne i paraobaveštajne organizacije

Uz sve pobrojane, izuzetnoj složenosti bezbednosne arhitekture na posleratnom Kosovu i Metohiji doprinosila je i okolnost paralelnog postojanja čitave mreže različitih obaveštajnih službi. U godinama nakon rata na tom prostoru su delovale nelegalne organizacije: Obaveštajna agencija Kosova (AIK), Nacionalna informativna služba Kosova (KSHIK), Albanska nacionalna služba, „Orlovo oko“, Albanska nacionalna tajna služba, Albanska nacionalna bezbednost i „Borci i zaštitnici albanskih nacionalnih teritorija“. Uz njih, u okviru KZK-a obaveštajnom delatnošću se bavi Informativni odsek Glavnog štaba (G–2), poznat pod nazivom SHIU (*Shërbim Informativ Ushtarak*). Deo osoblja te organizacije čine pripadnici Vojne policije OVK koji su se i pre rata i tokom njega bavili obaveštajnim radom. U okviru Kosovske policijske službe uspostavljeno je telo za obavljanje obaveštajnog rada – Obaveštajna služba KP (*Shërbim Informativ SHPK*). Tom službom rukovodi bivši pripadnik specijalnih jedinica MUP-a Srbije, kasnije visoki oficir OVK (Djuric, 2007).

Bezbednosnu situaciju na Kosovu i Metohiji u godinama posle rata značajno je obeležilo rivalstvo između dve konkurentske (para)obaveštajne službe: Obaveštajne agencije Kosova (*Agjencia Informative e Kosovës – AIK*) i Nacionalne informativne službe Kosova (*Kombëtar Shërbimi Informativ e Kosovës – KSHIK*). Obe službe su delovale za vreme ratnih dešavanja (KSHIK u okviru OVK, a AIK u okviru FARK-a, paravojne formacije osnovane pod patronatom Ibrahima Rugove), da bi nakon rata bile preobražene i počele da deluju za potrebe dve konkurentske političke partije: LDK Ibrahima Rugove i PDK Hašima Tačija (*Hashim Thaqi*). Albanski analitičari (Dugolli, Peci, 2006: 4) navode da i treća politička partija AAK (*Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës*), koju vodi Ramuš Haradinaj (*Ramush Haradinaj*), takođe ima sličnu obaveštajnu službu, s manjim osobljem i manje opreme, ali da su njihove aktivnosti usredsređene na zaštitu stranačkih funkcionera i prikupljanje podataka s ciljem zastrašivanja političkih protivnika.

Na Kosovu i Metohiji u periodu posle rata 1999. godine ispletana je i čitava mreža različitih nevladinih, humanitarnih i verskih organizacija (Djuric, 2007).

Mnoge od njih, doduše, obavljaju isključivo svoju legitimnu delatnost, čime su odigrale značajnu ulogu u saniranju posledica rata nudeći stanovništvu pomoć u hrani, lekovima i nalaženju privremenog smeštaja. Za mnoge organizacije s dugom spiska registrovanih, međutim, postoji opravdana sumnja u istinske razloge prisustva na Kosovu i Metohiji i stvarnu prirodu aktivnosti koje sprovode. Jedna od takvih je i organizacija „El džila“, za koju se sumnja da predstavlja vezu između albanskih narkodilera i islamskih zemalja. Druga poznata islamistička organizacija s razvijenom aktivnošću na Kosovu je „Saudijski komitet za pomoć Kosovu i Čečeniji“, za koju se smatra da intenzivno radi na jačanju islama među albanskim stanovništvom. Sem ovih, zabeležene su i aktivnosti organizacije „Islamik Rilif“ (*Islamic Relief*) iz Saudijske Arabije, čija se aktivnost vezivala za regrutovanje albanske dece bez roditelja i slanje na versku i vojničku obuku u arapske zemlje.

3. Posebne bezbednosne neuralgične tačke

Uprkos mnogobrojnosti i složenosti postojećih bezbednosnih struktura, posleratno Kosovo i Metohija suočavaju se s problemima koji se tiču lične i kolektivne bezbednosti, porasta kriminala i neprestano loših međuetničkih odnosa. Sažimajući najznačajnije bezbednosne probleme na posleratnom Kosmetu, pojedini analitičari (Jones, Wilson, Rathmell and Riley, 2005: 28) nalaze da se oni koncentrišu oko tri grupe pitanja: organizovani kriminal (trgovina ljudima, trgovina drogom i krijumčarenje oružja), korupcija državnih službenika i teškoće u integraciji srpske zajednice.

Mnogobrojna politička ubistva i atentati, u najvećem broju slučajeva izvršeni pod nerazjašnjenim okolnostima i s neotkrivenim počiniocem, u nekim periodima posleratnog Kosova i Metohije potiskivali su u drugi plan inače hroničan problem bezbednosti manjina, a u prvi plan stavljali probleme međualbanskog konflikta i, u poslednje vreme sve izraženijeg, ispoljavanja neprijateljstva prema predstavnicima i institucijama međunarodne zajednice u pokrajini. Kako se navodi u izveštaju u okviru istraživanja „Pregled lakog oružja“ (*Small Arms Survey*), političko i kriminalno nasilje na Kosovu i Metohiji postaju sve povezaniji kroz dobro organizovane kriminalne strukture, a biznis, organizovani kriminal i regularna i ekstremistička politika integrišu se na raznovrsne načine (Khakee and Florquin, 2003: VIII–IX).

Dalje pogoršanje osećaja sigurnosti među stanovnicima Kosova beleži se i u poslednjem istraživanju UNDP-a (UNDP Kosovo, 2009: 6). I dok se većina ispitanika u toku dana uvek ili obično oseća zabrinuto i anksiozno (samo 8% kosovsko-metohijskih Srba i 14% kosmetskih Albanaca nema osećaj zabrinutosti), u te dve etničke zajednice razlozi za takav osećaj su različiti. Glavni razlozi za zabrinutost među Albanima su ekonomske prirode, dok su kod Srba to bezbednosni motivi.

U daljem tekstu ćemo pobrojati i ukratko opisati ključne probleme u sferi bezbednosti.

3.1 Međuetnički odnosi

Najteži zadatak civilne administracije svakako je bilo uspostavljanje bezbednog okruženja, u kome će sve etničke zajednice moći da žive u miru. Neuspeh u ostvarivanju tog cilja očigledan je na osnovu neprekidnog etnički motivisanog nasilja koje albanska

većina sprovodi nad srpskom zajednicom i drugim manjinskim zajednicama. Najozbiljnija eskalacija nasilja i destrukcije od 1999. godine odigrala se od 17. do 19. marta 2004. Tokom dva dana nereda širom Kosova i Metohije ubijeno je 18, ranjeno 954, a raseljeno 4.100 Srba. Uništeno je 730 kuća i 36 pravoslavnih crkava i manastira. U tom progonu je učestvovalo više od 50.000 Albanaca (Baskin, 2006). UNMIK-policija, Kosovska policija, kao ni KFOR, nisu bili efikasni u sprečavanju izgređnikâ.

U toj godini je policija UNMIK-a zabeležila 1.100 etnički motivisanih zločina, a najveći broj zločina (859) dogodio se u martu. U drugoj polovini godine nevladine organizacije su beležile oko 10 incidenata nedeljno, što je dva puta više nego što je zabeležila policija UNMIK-a. Među te zločine su uračunati i sitni prestupi, kao što su kamenovanje, nasrtaji na Srbe i uznemiravanje Srba i drugih manjina, kao i zločini spaljivanja i vandalizma nad imovinom, koji se širom Kosmeta dešavaju skoro svakog dana.

Diskriminacija zajednica kosovskih Srba, Roma, Goranaca, Aškalijski i Egipćana sprovodi se u sferi zapošljavanja, socijalnih usluga, korišćenja jezika, slobode kretanja, prava na povratak itd., a tokom 2008. čak je zabeležen porast nasilja i drugih zločina nad pripadnicima manjina i njihovoj imovini u odnosu na 2007. godinu (Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, 2009).

Sve to se dešava u kontekstu postojanja jednog od najnaprednijih antidiskriminacionih zakonskih rešenja u Evropi. Naime, 2004. godine je proglašen tobožnji kosovski Zakon protiv diskriminacije (UNMIK, 2004b), koji utvrđuje zabranu svih oblika diskriminacije, a koji, za razliku od zakonskih rešenja u Evropskoj uniji, daje posebnu zaštitu manjinskim zajednicama i uvodi mere afirmativne akcije. Odredbe kojima se na Kosmetu reguliše službena upotreba jezika predviđaju ravnopravnu primenu srpskog jezika. Međutim, kao i slučaju najvećeg dela zvanične dokumentacije, pravopis i terminološke greške u srpskoj jezičkoj verziji tog zakona toliko su brojne da obesmišljavaju i pokušaj da se dokuči značenje tog teksta. Pravni analitičari osnovano smatraju da taj propust ne samo da predstavlja diskriminaciju, već i da ozbiljno narušava prava osoba s Kosova i Metohije koje ne govore albanski jezik da steknu saznanja o svojim pravima i obavezama u okviru tog pravnog sistema (Matijević, 2007).

I deset godina nakon okončanja ratnih sukoba dve najveće zajednice na Kosmetu – albanska i srpska – nastavljaju da žive razdvojeno, ne pokazujući veliku želju za prihvatanjem drugih nacionalnosti (u slučaju Albanaca), ili integraciju u kosovsko društvo (u slučaju kosovskih Srba). Prema rezultatima anketa iz 2008. i 2009. godine, povećava se etnička distanca koju kosovsko-metohijski Albanci pokazuju prema kosmetskim Srbima. Njihova spremnost da rade s lokalnim Srbima opala je u odnosu na 2008. godinu za čitavih 22%, pa je naredne godine iznosila 33%. S druge strane, 48% Srba bi bilo spremno da radi s Albancima (UNDP Kosovo, 2008).

3.2 Korupcija

Analize nadležnih institucija ukazuju na to da je postojeći institucionalni zakonodavni okvir koji se odnosi na korupciju nejasan, pa se preporučuje usvajanje više antikorupcijskih zakona, kao i unapređenje njihove primene, dok se slab pravosudni sistem navodi kao ključni ometajući činilac napretka u borbi protiv korupcije (Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, 2009; Jones *et al.*, 2005).

I u javnom mnjenju Kosova i Metohije održava se percepcija korupcije kao značajnog društvenog problema. U istraživanju iz 2009. godine (UNDP, 2009), ona se svrstava među pet najznačajnijih problema Kosova, a institucije za koje se smatra da u njima postoji visok stepen korupcije jesu: KEK (Elektroenergetski sistem Kosova), KTA (Kosovska poverilačka agencija), Carina, PTK (Pošta i telekomunikacije Kosova) i Centralna administracija.

3.3 Nelegalno posedovanje oružja

Procene stručnjaka su da stanovnici Kosova poseduju oko 400.000 komada nelegalnog oružja (Istrefi, Richards, Rynn, Smith, Sokolova, 2007). Tokom 2003. godine UNDP je pokrenuo tromesečnu akciju amnestije za predaju oružja, što je dovelo do predaje svega 155 komada vatrenog oružja. Razloge neuspeha akcije analitičari vide u kombinaciji nepoverenja stanovništva prema snagama bezbednosti, izražene sumnje u korumpiranost lokalnih zvaničnika, nepoverenja lokalnih vlasti u snage NATO-a, rasprostranjenog stava da vrlo mali broj slučajeva ubistava i drugih teških zločina ikada biva uspešno razrešen i nedostatka poverenja u namere međunarodne zajednice. Posleratna situacija se određuje kao narastanje kulture nasilja, koju su prištinski sociolozi objašnjavali na sledeći način: „Kosovsko društvo je svedok porasta nasilja u kućama, u školi i u sportu – tu postoji opčinjenost militarizmom i militarni folklor počinje da preovlađuje u lokalnoj kulturi.“ (Mustafa, Xhara, 2003)

3.4 Trgovina ljudima

Od završetka sukoba 1999. godine, na Kosovu i Metohiji se beleži veliki porast trgovine decom i odraslima radi prostitucije (Roopnaraine, 2002). Prema izveštajima nadležnih institucija, Kosovo je izvor, tranzitna i odredišna tačka trgovine ljudima, a sve veći problem postaje unutrašnja trgovina. Žrtve su žene i deca s Kosmeta, iz Istočne Evrope i drugih balkanskih država, a prvenstveno se eksploatišu u prostituciji, ali i radi prisilnog rada u kućama, barovima i restoranima. Žrtvama se, isto tako, trguje preko teritorije Albanije, Makedonije i Crne Gore ka zemljama Zapadne Evrope (Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, 2009).

3.5 Opšta slika kriminala

Bezbednosnu situaciju na Kosovu i Metohiji pogoršavaju i učestali kriminalni prestupi: otmice sa traženjem otkupa, šverc droge i narkotikâ, naftnih derivata, cigareta, širenje uličnog sitnog kriminala, porast krađa i razbojništava. Opisujući bezbednosnu situaciju u području grada Peći, albanski analitičari navode: „U tom regionu nema reda ni zakona, a pucnjave su postale deo svakodnevnog života. Nasilje je različito motivisano, od političkih rivaliteta iz vremena borbi na Kosovu, preko organizovanog kriminala i poslovnih sukoba, do krvne osvete. Ponekad je teško odrediti gde prestaje jedna i počinje druga vrsta nasilja, ali je opšti utisak da kultura razbojničkih bandi drži ostali deo društva kao svog taoca.“ (Xhara, Hajrullahu, Salihu, 2005)

Prostor Kosmeta se već decenijama unazad povezuje sa švercom opojnih droga, a ima procena da 80% heroina koji dospeva na evropsko tržište prolazi kroz

Kosovo i Metohiju (Jones *et al.*, 2005: 28), gde operiše više laboratorija za preradu narkotičkih sirovina. U nedavno objavljenom izveštaju Agencije Ujedinjenih nacija za suzbijanje droge (UNDOC) upozorava se na spregu kriminalaca, političara i sumnjivih poslovnih ljudi, što otežava posao policiji u presecanju ruta za krijumčarenje. I u izveštaju Komisije evropskih zajednica (*Commission of the European Communities*) za 2006. godinu zaključuje se da se Kosmet nalazi na putu heroina i da, isto tako, raste broj uživalaca heroina na tom prostoru (CEC, 2006: 37).

Tu je svakako i postojan problem običajnih krvnih zavada među albanskim porodicama, koje za posledicu imaju zatočenje zavađenih porodica u kućni pritvor i dugogodišnje iscrpljujuće lance osvećivanja (Bytqi, 2004). Mnogobrojne nevladine organizacije takođe upozoravaju na stvarni porast porodičnog nasilja, koje se, zbog tradicionalnog stava prema ženi, retko prijavljuje.

4. Zaključak

Ambiciozni planovi međunarodne zajednice na posleratnom Kosovu i Metohiji obuhvatali su: sprovođenje opsežne višestruke tranzicije; njegovo prevođenje iz statusa sastavnog dela jedne države u zaseban državni entitet; uspostavljanje parlamentarne demokratije; tranziciju zaostale postkonfliktne ekonomije na sistem tržišne ekonomije i održiv ekonomski razvoj; prevođenje složene gerilske bezbednosne infrastrukture u civilni mirnodopski sistem bezbednosnih snaga, i smirivanje međuetničke napetosti i uspostavljanje multietničkog društva. Jedanaest godina nakon završetka rata i uspostavljanja međunarodnog protektorata možemo zaključiti da je od svih predviđenih ciljeva ostvaren samo prvi. Kontinuirano postepeno prenošenje odgovornosti s privremene administracije Ujedinjenih nacija na lokalne institucije okončano je proglašenjem nezavisnosti tzv. Republike Kosovo.

Međutim, ni posle jedanaest godina od prestanka sukoba i dve godine od proglašenja nezavisnosti, Kosovo i Metohija nisu bliže uspostavljanju tržišne ekonomije i multietničkog društva u kome bi svi građani bili slobodni. Čini se da je dostizanje tih ciljeva, s postepenim povlačenjem međunarodnih snaga, još dalje nego što je bilo pre nekoliko godina. Izloženi materijal pokazuje da albanski politički subjekti na Kosovu i Metohiji nisu preobrazili svoje aktivnosti u pravcu koji bi dozvoljavao da se ukaže perspektiva građanskog društva s institucijama koje obezbeđuju ličnu bezbednost, poštovanje pravnih normi, uslove za obavljanje regularne privredne delatnosti, ostvarivanje socijalnih prava, infrastrukturno snabdevanje i, uopšte uzev, sve funkcije države koje podrazumevaju normalan život jednog evropskog društva na početku XXI veka.

S jedne strane, sâm politički život se odvija u tesnoj sprezi s kriminalnim grupama, što onemogućava bilo kakvo principijelno zalaganje i raspravu koji ne bi bili potkrepljeni golom silom i sumnjivim finansijama. S druge strane, ispostavlja se da različiti albanski subjekti, od čisto političkih, preko parapolitičkih, parahumanitarnih i obavestajnih, pa sve do paravojnih i kriminalnih – rastrzani starim i novim razmircama i borbom za izvore moći – nisu sposobni da, čak ni uz pomoć međunarodnih institucija, postignu minimalan konsenzus koji bi garantovao makar ličnu (fizičku i imovinsku) bezbednost pripadnicima albanskog naroda.

Podaci o uslovljenosti političkog života krijumčarenjem oružja, ljudi, droge i o stopama različitih oblika kriminaliteta (ubistva, otmice, pljačke, ucene), koji su se u periodu posle rata čak intenzivirali, pokazuju da je u današnje kosovsko društvo kriminal strukturalno usađen i da je, bez dubokih sistemskih promena, neotklonjiv činilac političkih odnosa, koji prožima i razara sve segmente društvenog života do te mere da država svojim građanima ne može da jamči ni elementarna prava. Kriminal i korupcija ostaju konstanta kosmetskog društva i njegovih političkih struktura.

S takvim zaključcima se slažu i mnogi istraživači, navodeći da takva slika generiše pesimističku prognozu širenja nezadovoljstva, nedostatka perspektive i frustracije među nezaposlenima, što, u kombinaciji s neispunjenim političkim nadama, može da pojača društvenu napetost i otvori mogućnost nasilnih nemira, posebno ako radikalne, ekstremističke grupe instrumentalizuju one koji su socioekonomski ugroženi (Tütsch, 2005; Balcer, Kaczmarek, Stanislawski, 2008). A retki albanski analitičari dodaju da ukoliko se ekonomska situacija ne poboljša i ako se institucije ne ojačaju, onda Kosovo i Metohija mogu postati idealno mesto za delovanje verskih fundamentalističkih grupa (KIPRED, 2006b: 7).

Posleratno Kosovo i Metohija se mogu okarakterisati kao društvo u dezorganizaciji. Stari sistem institucija je razrušen, a nov nije uspostavljen. Srba je sve manje, međunarodne institucije su sve manje prisutne, a lokalni Albanci nisu saznali da bi samostalno upravljali novostvorenom državom. Dalje održavanje takvog stanja ili njegovo pogoršanje moglo bi da dovede do socijalnih nemira usled loših životnih uslova, velike nezaposlenosti, osiromašenja značajnog dela stanovništva ili eskalacije napada na preostalo nealbansko stanovništvo, što može biti uzrok ozbiljnog ugrožavanja bezbednosti u regionu.

5. Literatura

1. Balcer, A., Kaczmarek, M., Stanislawski, W. (2008). Kosovo before the Final Decision. Regulating Kosovo's International Status – Historical & Political Conditions and Prospects for Future Developments. Warsaw: Center for Eastern Studies.
2. Baskin, M. (2006). Local Governance in Kosovo: A Link to Democratic Development? In: T. B. Knudsen, C. B. Lautstsen (Eds.), Kosovo between War and Peace (pp. 76–95). London, UK: Routledge.
3. Bradley, J., Knaus, G. (2004). Towards a Kosovo Development Plan: The State of the Kosovo
4. Economy and Possible Ways Forward. Economic Strategy and Project Identification Group (ESPIG) Policy Paper No. 1. Priština: ESPIG.
5. Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor (2009). 2008 Human Rights Report: Kosovo.
6. Country Reports on Human Rights Practices. U. S. Department of State, February 25, 2009. Retrieved July 10, 2009, from <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2008/eur/119462.htm>.
7. Bytqi, F. (2004). Blood Feuds Revive in Unstable Kosovo, BCR No. 481 (February 19, 2004). Retrieved July 10, 2009, from http://www.iwpr.net/?p=bcr&s=f&o=158066&apc_state=henibcr2004.
8. CEC (Commission of the European Communities) (2006). Kosovo (under UNSCR 1244) 2006
9. Progress Report. Commission Staff Working Document. Brussels: CEC.
10. CHF, Kosovo Construction Sector Assessment Report, January 2002.
11. Cohen, L. J. (2006). Kosovo: From Interim Status to Enhanced Sovereignty. Strategic Insights 5 (1), January, 2006. Retrieved July 10, 2009, from <http://www.ccc.nps.navy.mil/si/2006/Jan/CohenJan06.pdf>.
12. Đurić, S. (2005). Some Parameters of Social Life in Kosovo in the Period since the Establishment of the UN Interim Administration Mission, In: Strategy 2005, Washington, DC, pp. 1–7.